

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA TASHKILOTCHILIK QOBILIYATI ELEMENTLARINI SHAKILLANTIRISH

Xazratqulov Yashnarbek

GulDu ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

ta'lim yo'nalishi 2-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6280474>

Annotatsiya: Ushbu maqolada nazariy tahlil natijasida ma'lum bo'lishicha, manbatlarda "tashkilotchilik" tushunchasining muqobillari sifatida "yetakchilik", "liderlik", "sardorlik" va "yo'l boshchilik" kabi atamalar ham qo'llaniladi. Mazkur tushunchalar o'rtasida o'zaro aloqadorlik, bog'liqlik mavjud bo'lib, jamoaning uyushgan holda faoliyat ko'rsatishida individual shaxslarning ustuvor rolini ifodalashga xizmat qiladi va maqolaning asl mavzusi ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Yo'l-yo'riq ko'rsatish, zarbdorlik, ilg'orlik. Yo'l boshchilik, (yo'l boshlovchilik) jamoa ijtimoiy, harakatiga g'oyaviy, siyosiy rahbarlik qilish. "Tashkilotchilik", "etakchilik", "liderlik", "sardorlik" va "yo'l boshchilik".

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 1 oktabr O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimda ¹hurmatli muallim va o'qituvchi, qadrlil tarbiyachi, jonkuyar ziyoli professor-o'qituvchilarni kasb bayrami bilan qutlab, yo'llagan murojaatida "millatni buyuk qiladigan kuch ham bu – ilm-fan, ta'lim va tarbiyadir", - deb ta'kidladi. Shuningdek, "Biz keng ko'lamli demokratik o'zgarishlar, jumladan, ta'lim islohotlari orqali O'zbekistonda yangi Uyg'onish davri, ya'ni Uchinchi Renessans poydevorini yaratishni o'zimizga asosiy maqsad qilib belgiladik. Bu haqda gapirar ekanmiz, avvalo, uchinchi Renessansning mazmun-mohiyatini har birimiz, butun jamiyatimiz chuqur anglab olishi kerak", - degan murojaati har bir professor-o'qituvchi, izlanuvchi va tadqiqotchi, bo'lg'usi yosh olimlarmagistr-talabalarning ijod qilishiga, innovatsion tadqiqotlar yaratishiga turtki bo'ladi. ² Tashkilotchilik (arabcha "tashkil" so'zidan olingan) muayyan ish harakatni boshlab berish, tashkil etish, uyushtirish yoki uyushtirishni oqilona rejashtirish xislati. Liderlik (inglizcha "Sheg" sardor, rahbar) jamoa faoliyatini tashkil etishda asosiy o'rin tutish yoki bosh vazifani bajarish, jamoa a'zolarini yagona maqsad atrofida birlashtira olishi qobiliyati. Sardorlik (forscha boshi bor) jamoa faoliyatini tashkil etishda yo'l-yo'riq ko'rsatish,

¹ Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O,,zbekiston", 2017 yil, 488 bet.

² Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O,,zbekiston", 2017 yil, 488 bet.

zarbdorlik, ilg'orlik. Yo'l boshchilik (yo'l boshlovchilik) jamoa ijtimoiy harakatiga g'oyaviy va siyosiy rahbarlik qilish. "Tashkilotchilik", "etakchilik", "liderlik", "sardorlik" va "yo'l boshchilik" tushunchatarning lug'aviy ma'nolari bilan tanishish ular o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik va bog'liq jamoa faoliyatining tashkil etilishi, a'zolari o'rtasidagi munosabatlarning yagona maqsad, umumjamoa manfaatlari sari yo'natirilishi, shuningdek, jamoa faoliyati mazmunini g'oyaviy jihatdan boyitilishi hamda takomillashtirilishi kabilarda aks etishiga ishonch hosil qilindi.³

Mavzuning dolzarbligi: *Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik sifatlarini shakllantirishda ularning yosh, psixologik va fiziologik xususiyatlari, shuningdek, layoqat, qiziqish va qobiliyatlarini inobatga olish kutilgan natijaning qo'lga kiritilishiga yordam beradi.*

Mavzuning yangiliklari:

Tashkilotchilik layoqatiga egalik shaxsning jamoa faoliyati ni uyushtirish, ijtimoiy, shu jumladan, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etishda tashkiliy masalalarni muvaffaqiyatli hal qilish, tadbirlarni metodik jihatdan maqsadga muvofiq o'tkazilishini ta'minlash hamda tadbirlar jarayonida har bir ishtirokchi tomonidan muayyan vazifalarning bajarilishkga rahbarlik qilish ehtiyojining mavjudligini ifodalaydi.⁴

Jamoa faoliyatini uyushtirishda tashkilotchi shaxs o'z zimmasiga muayyan majburiyatlarni olish, mas'uliyatni chuqur his etish, dadil harakatlanish, berilgan so'z (va'da)da qat'iy turish, har bir a'zoga nisbatan talabchan bo'lish, jarayon natijasi uchun javobgarlik hissini tuyish kabi sifatlarini o'zida namoyon eta olishi lozim. Boshlang'ich ta'lim yoshi psixologik nuqtai nazardan mustaqillik, o'z imkoniyatlarini baholash va o'z-o'zini boshqarish kabi sifatlar shakllanadigan davr sanaladi. Mazkur yosh davri bolalarining turli faoliyat ko'rinishlariga o'yin, mehnat va ta'lim jarayonlaridagi ishtiroklari ularda faollik, harakatchanlik, mustaqil qaror qabul qilish, o'z imkoniyatlarini baholash hamda o'zlari mansub bo'lgan mikroguruhda tengdoshlarining xatti-harakatlarini tahlil qilish layoqatlarining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.⁵

Shuningdek, boshlang'ich ta'lim davrida sinf rahbarlari hamda fan o'qituvchilari tomonidan o'quvchilarning turli ko'rinishdagi faoliyatlarini tizimli, doimiy kuzatib borishlari o'quvchilarni o'z xatti xarakterlariga baho berishga o'rgatadi. Sinf rahbarlari va fan o'qituvchilarining boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'yin, mehnat va o'quv

³ Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: "O'zbekiston", 2016 yil, 56 bet.

⁴ Pedagogik kompetentlilik va kreativlik asoslari" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma. :- Toshkent 2015,40 bet

⁵ Pedagogik kompetentlilik va kreativlik asoslari" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma. :- Toshkent 2015,40 bet

faoliyatida erishayotgan eng oddiy muvaffaqiyatlari uchun ham rag'batlatirib borishlari ularda o'z imkoniyatini munosib baholash, o'z kuchiga ishonish, mustaqillik, tashabbuskorlik va maqsadga intiluvchanlik kabi sifatlarni shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.⁶ Maktabdagi faoliyatlari davrida o'qituvchilar tomonidan boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'z atrofida tengdoshlarini ergashtira olish, topshirilgan vazifani bajarishda mas'uliyatli bo'lish, bajarilgan

ishlar natijasi haqida mas'ul sub'ektlarga o'z vaqtida hisobot berib borish, yo'l qo'yilgan kamchiliklarni tez anglash, xatolarni tan ola bilish va uni bartaraf etishda tashabbus ko'rsatish va bu yo'lda mustaqil harakat qilishga izchil ravishda o'rgatib borish pedagogik jihatdan samarali hisoblanadi. ⁷Nazariy tahlil natijasida ma'lum bo'lishicha, manbatarda "tashkilotchilik" tushunchasining muqobillari sifatida "etakchilik", "liderlik", "sardorlik" va "yo'l boshchilik" kabi atamalar ham qo'llaniladi. Mazkur tushunchalar o'rtasida o'zaro aloqadorlik, bog'liqlik mavjud bo'lib, jamoaning uyushgan holda faoliyat ko'rsatishida individual shaxslarning ustuvor rolini ifodalashga xizmat qiladi. Shu bilan birga yuqorida tilga olingan tushunchalarning har bir o'ziga xos mazmunni ifodalash bilan birga shaxs faoliyatining muayyan darajalarini belgilaydi. Quyidagi mazkur tushunchalarning lug'aviy ma'nolarini bayon etish orqali ular o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik, bog'liq hamda farqlar xususida to'xtalib o'tiladi. Tushunchatarning lug'aviy ma'nolarini yoritishda besh jildlik "O'zbek tilining izoxli lug'ati" da berilgan ma'lumotlar asos qilib olindi⁸.

Xulosa va takliflar

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik sifatlari o'z-o'zidan shakllanib qolmaydi. Buning uchun ana shu maqsadga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni tashkil etish taqozo etiladi. Pedagogik faoliyatni tashkil qilish jarayonida esa muayyan shartlarga amal qilingandagina qo'llangan natijani qo'lga kiritish mumkin. Quyidagi shartlarga amal qilingandagina boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik sifatlarini samarali shakllantirishga erishilishi aniqlandi: Dars jarayonida: o'quvchining yoshi, individualpsixologik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish, bilim saviyasini munosib baxrlash; dars jarayonida zamonaviy texnologiyalar, ilg'or tajribalardan foydalanish uchun qulay shartsharoitlarga shng yaratilishi; pedagog hamda o'quvchilar o'rtasida ob'ektiv va sub'ektiv munosabatlarning to'g'ri yo'lga qo'yilishi; dars jarayonida o'quvchilarni turli muammoli vaziyatlar va ularning yechimini topish orqali ijtimoiy hayot sohalarida faol tashkilotchi sifatida qobiliyatini namoyon qilishga zamin yaratish: dars jarayonida o'tiladigan mavzularning mazmuniga mos ravishda ularda tashkilotchilik sifatlarini shakllantirishga undovchi o'quv topshiriqlari tizimini ishlab chiqish. Sinfdan

⁶ Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua – Toshkent. 2016

⁷ Adizov B. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari: Ped. fan. dok. ... dis. –Toshkent, 2003. – 276 b.

⁸ Adizov B. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari: Ped. fan. dok. ... dis. –Toshkent,.

tashqari ishlar jarayonida: o'quvchilar jamoasi, o'quvchining jamoadagi ishtiroki, o'zaro munosabatga kirishuvchanligi: o'qituvchi tomonidan muayyan ijtimoiy vaziyat, pedagogik shartsharoit, mavjud holatning o'rganilishi; sog'lom ijtimoiy muhit, qadriyatlar, jamoada rioya qilinadigan tartibqoida, intizomni o'quvchilar tomonidan anglab yetilishi; bajarilgan va bajarilishi lozim bo'lgan faoliyat turiga ko'ra o'quvchilarni o'z vaqtida rag'batlantirilib borilishi.

Oilada: oilaning ijtimoiy mavqei, sog'lom muhit, otaona va farzand o'rtasidagi munosabatlar; farzandining xohishistaklari, qiziqishlari va ehtiyojlari darajasini hisobga olish; ota-onalar va kagga yoshli oila a'zolarining oilada tashkilotchilik qobiliyati, uni bolaning ongiga ta'siri, shaxsan ibrat, namuna bo'lishlari; oilalada maqsadning yagonaligi hamda duch kelgan muammolarning birgalikda hal etilishi; otaona va farzand o'rtasida o'zaro psixologik birlikning qaror topganligi. *Xulosa qilib aytganda*, boshlang'ich sinf o'quvchilarida tashkilotchilik sifatlarini shakllantirishda o'quvchilar jamoasi yetakchi o'rin tutadi. Zero. o'quvchilar jamoask o'z-o'zini boshqarish xususiyatiga ega bo'lib, u maqsadning birligi, yagonaligi va tashkil qilish xususiyatlari orqali umumjamoa bilan bog'lanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O'zbekiston", 2017 yil, 488 bet.
2. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - T.: "O'zbekiston", 2016 yil, 56 bet.
3. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy qo'llanma. :- Toshkent 2015,40 bet
4. Davletshin M.G., Do'stmuhamedova Sh., Mavlanov M., To'ychiyeva S. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. (O'quv metodik qo'llanma). Nizomiy nomidagi TDPU. 2004-yil. 102 b. 46-47 betlar.
5. Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua – Toshkent. 2016
6. Jo'rayev P.X., Raximov B.X., Xomatov SH.F. Yangi pedagogik texnologiyalar. Muammoli ta'lim aasoslangan o'quv-metodik qo'lanma. -T.: Fan, 2005, 66 b.
7. Adizov B. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari: Ped. fan. dok. ... dis. -Toshkent, 2003. – 276 b.
8. Aliyev A. O'quvchilarning ijodkorlik qobiliyati. -Toshkent: O'qituvchi,1991.40bet.